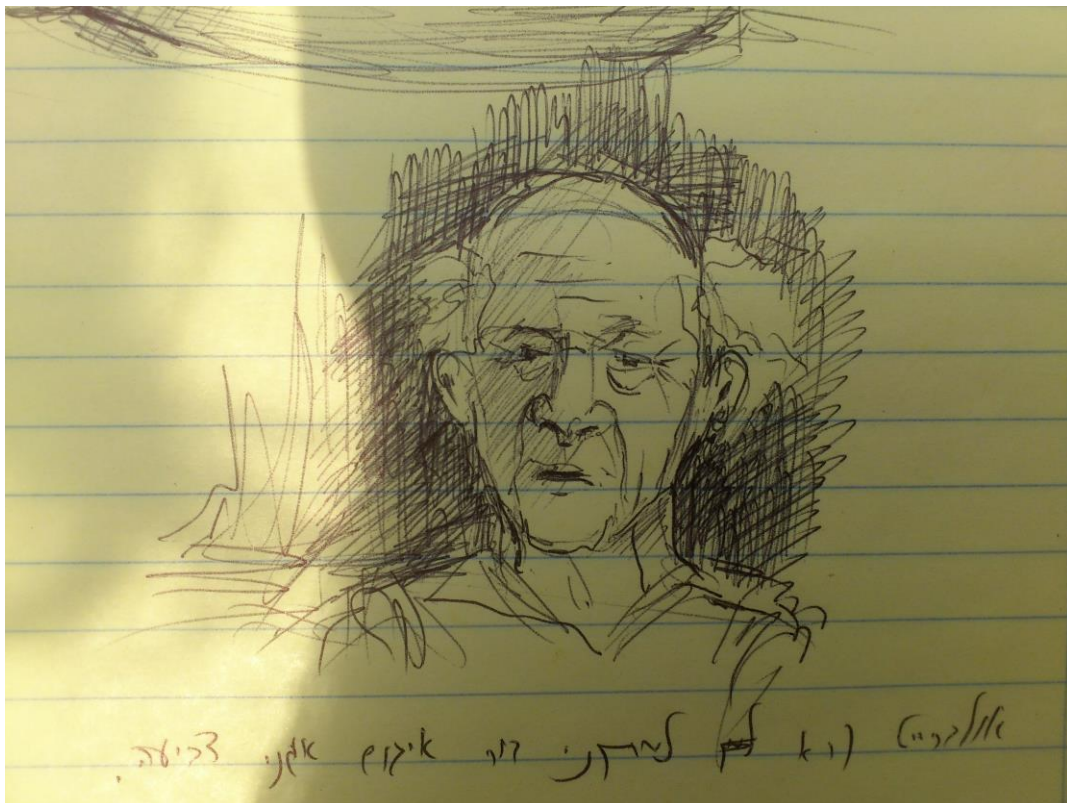

אגרת מספר 100 דגן יצהר ותירוש - יום הולדת לרפי פרנקל
שלום. רגע לפני הגשם נפגשנו בגן הארכיאולוגי היערני של קק"ל בכברי - 14.2.14. היה מפגש מרגש
עם נוכחות מאסיבית - 54 איש. המפגש הפעם היה שיתוף פעולה שלנו עם אנשי קק"ל שאירחו אותנו
למופת. המפגש לוהה בצילום של ערוץ הטלוויזיה המקומית.
לרפי פרנקל חתן השמחה מלאו 85 אביבים. רפי עדיין צעיר ומלא מרץ כתמיד. עדיין צמא לידע
ולהעברתו לאחרים. עדיין עם אהבה אמיתית לאדם ולארץ. התאספנו סביב שולחן התקרובת שהבאנו,
שולחן מלא כל טוב (יישר כח) ושולחן השתייה שארגנו המארחים. פתחנו בטקס ברכות והרמת כוסית
לכבוד האירוע. ראשון המברכים היה מיכאל מקק"ל. מיכאל הגיש לרפי תעודת נטיעת ח"י עצים ביער
ירושלים על שמו. לדבריו רפי הוא הרוח החיה של הגן שבלעדיה לא היה קורה כלום. ועוד - רפי אף פעם
לא מרגיש שהפרויקט הושלם והוא תמיד אומר: "זה לא גמור". ולגבי ההמשך אומר מיכאל לרפי:
"תמשיך להציק לי, אני אמצא את האמצעים". המברך השני היה כליל אדר. כאן הרמנו כוס לחיים עם
שיכר דבש של נגה. כליל ציין את החשיבות שרפי רואה בהבנת האבנים על ידי אנשים - "רוח האבנים".
הוא ציין את העבודה של רפי עם נוער, חוגי סיור ומתנדבים. גם הוא ציטט את רפי: "אני נודניק לא
נורמלי ואתה מודה לי על כך - אתה אדם מיוחד". כליל גם הזכיר את שוד העתיקות בחורבת זיבדי בשנת
2001 (אותה חפר רפי בעבר) שהיווה מנוף משמעותי לבניית הגן הארכיאולוגי. נמרוד גצוב אמר כאשר
בירך את רפי, שרפי תמיד היה עם מבט ורצון לחפור על ציר טיולים, ולא כמו ארכיאולוגים אחרים
שחופרים ומכסים. אחרון המברכים היה גדעון סגלי. לאחר מכן ניתנה הבמה לרפי שחילק את דבריו
לשניים: הרצאת פתיחה של בסיס הדברים וסיור בגן הארכיאולוגי ומוצגיו. הזמן התארך והוחלט שלא
לממש את התכנית הבסיסית ולוותר על סיום בחורבת דנעילה.

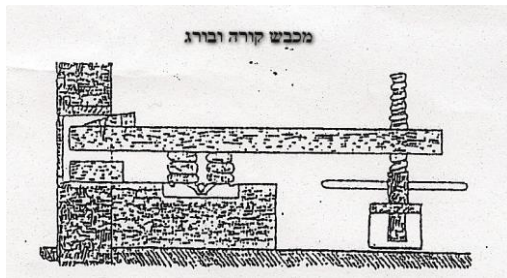

רפי: המטרה של הגן הארכיאולוגי היא שמדריכים יביאו לכאן קבוצות. צהר, דגן ותירוש - אלו הם מאכלים עיקריים של ארץ ישראל בעבר. אלו אלמנטים מרכזיים בתרבות ובאומנות של האזור. הדברים מבוססים על 30 שנות הסקר שנערך ביחד עם נמרוד גצוב. יש שוני בין אזורים, יש סוגי מתקנים שונים. כלומר, טכנולוגיות שונות, לפעמים גם במרחק נגיעה אחד מן השני. לאורך מאות שנים דברים לא השתנו למרות הקרבה הגיאוגרפית. בייצור שמן וייצור יין יש שלושה שלבים: יין - דריכה, כבישה, סחיטה. שמן - ריסוק, כבישה, הפרדת השמן מהמוהל. השלב השני - כבישה - שותף לשני הגידולים, עיקר הדברים יהיה על המכבש. לפני 3000 שנה הומצאה ה"קורה". לפני 2000 שנה הומצא ה"בורג". (פליניוס תיאר את קורות המכבש). בארץ יש שני טיפוסים מרכזיים של מכבש - "דגם זבדי" עם "איגום צידי" ו"דגם מרשה" עם "איגום מרכזי".

דגם זבדי הוא דגם פניקי, דגם מרשה הוא דגם יהודאי. השוני נוצר בגלל שמרנות, בעיקר. "איגום מרכזי" הומצא בארץ ישראל במאות ה-7-8 לפני הספירה. השיטה הייתה בשימוש עד המאה ה-20 ולא זלגה אל מחוץ לארץ ישראל.

"קאטו" הרומי - מאה שניה לפנה"ס - תיאר בספרו "אגריקולטורה" - בית בד מסוג קורה וכננת ללא משקולות; ומכבש קורה עם בורג.

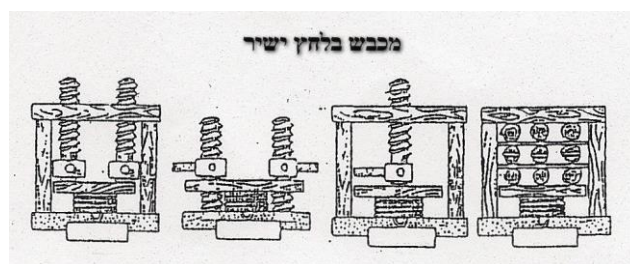

יש שלושה סוגים עיקריים של מכבש בורג:

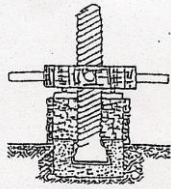
1. "קורה ובורג" - הבורג מחליף את החבל של הכננת.

2. "מכבש בלחץ ישיר"

- בדרך כלל שני ברגים.

מכבש בורג אחד מקובע.

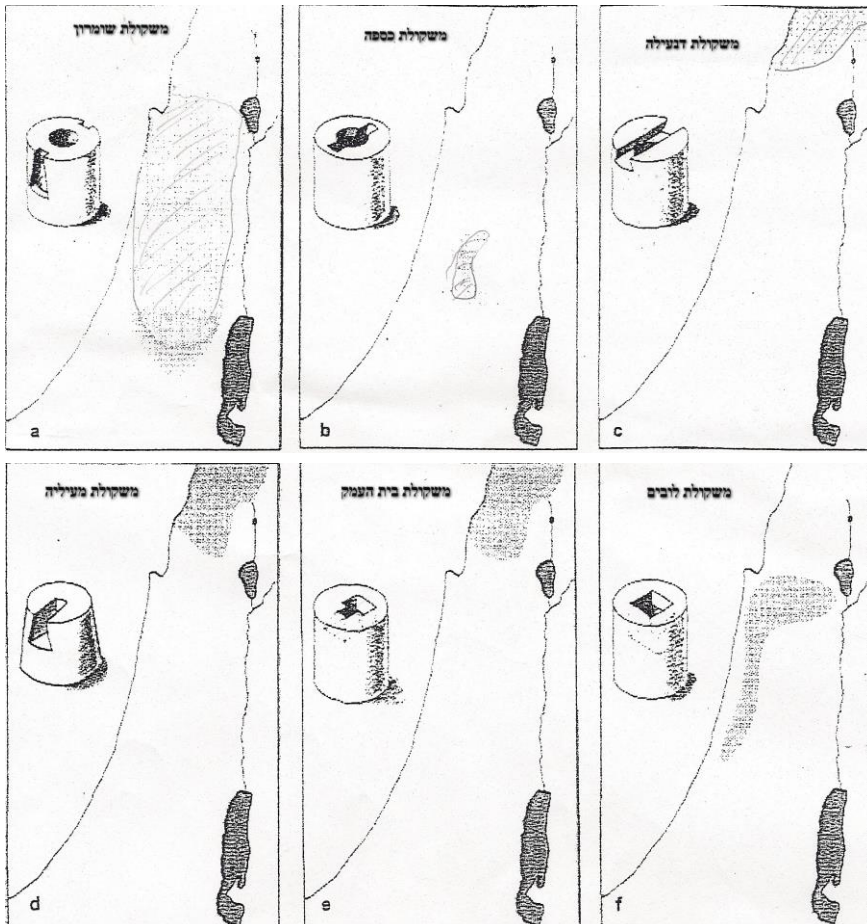

3. "מכבש בורג מקובע"

בורג יחיד בלחץ ישיר –
נמצא במרכז דריכה של גת - אום שמסובבים אותו.
נמצא רק בגיתות.

נחזור לסוג הראשון - "קורה ובורג". בארץ יש שישה טיפוסים שונים:

שלושה עם תא באמצע
בתוכו הסתובב הבורג –
"כספה", "דנעילה", "שומרון".

שלושה עם חור קיבוע למעלה
בו הסתובבה האום.
שלושת האחרונים --
"בית העמק", "לובים", "מעיליה"
- נמצאים רק בארץ ישראל.

"מעיליה", "בית העמק" ו"דנעילה" הם הטיפוסים של הגליל המערבי. טיפוסים פיניקים שהתפתחו כאן.
(ראו דף עזר שחילק רפי בסיוור).

לפי דברי רפי (נמרוד עדיין מפקפק) יש חלוקה לפי אזורים גיאוגרפיים והשפעות חיצוניות - באזורים הלא יהודיים, דהיינו פיניקיה ושומרון, הייתה קורה ובורג. לעומת זאת, באזורים היהודיים - ביהודה, בגולן ובגליל התחתון היה מכבש בלחץ ישיר. לדבריו כנראה הלחץ הישיר הגיע מאוחר יותר והיהודים אימצו אותו. כך זה המשיך 2000 שנה על פי המציאות הדמוגרפית שהייתה בעבר.
רפי סיים את הרקע עם סוגי השמנים על פי המקורות. המשנה והתלמוד מסמנים 9 סוגי שמן ואיזה שמן מתאים לבית המקדש. הם גם מפרשים את המונח "כתית". (ראו אגרת מספר 22 - בתי בד שיטות ותהליכים).

יצאנו לסיוור בגן - ראינו בודדות, שרידי בית הבד מחורבת זיבדי, מכבש בורג מקובע - לחץ ישיר עם בורג אחד - של גת גדולה, גת שהובאה מהגלבע ליד גן נר, ריחיים של יד (הפינה של הדגן בגן).

"בודדה" - מתקן ידני קטן לריסוק זיתים. השם מהמשנה. השימוש העיקרי היה בשנת שמיטה, שימוש ביתי.

"בית הבד מחורבת זיבדי" - הרמב"ם תאר בטעות את ה"ים" וה"ממל" כחלקי ה"מפרכה". רפי טוען על פי הכתוב במשנה שאלו הם חלקים של בית הבד. (ראו אגרת מספר 22).

"גת מהגלבו" - גת עם שני חורי ניקוז לבור האיטוסף ושני חורים משני צידי משטח הדריכה (?? לא ברור למה שימשו). זהו טיפוס מהברונזה התיכונה - טיפוס כזה נמצא בחפירות תל תענך מתחת לשכבת הברונזה המאוחרת.

כליל סיפר על הפרויקט של העברת הגת לגן הארכיאולוגי. זה היה מבצע יקר וקשה - בשנת 2007 אישרו ליד הישוב גן-נר בניית כביש על גת שנחשפה. גוש הסלע ועליו הגת נשאר תקוע באמצע הכביש, אחרי שרשות העתיקות עצרה את העבודה. רק אחרי שנה וחצי של מאבקים הועברה הגת לכאן. קרן קיימת ביצעה את ההעברה, פרויקט של ישו דר"י, חציבה עם סכין יהלום ושרשרת. היה הבדל בן ייצור יין אדום ליין לבן. ביין האדום סחטו גם את הזגים. יש כמה סוגי גיתות. גת עם חור ניקוז אחד שהייתה נפוצה לאורך כמה תקופות. "גת ארבעת המרחבים" - גת תעשייתית (ליד קסטרא). גת תעשייתית בעבדת ועוד.

"דגן, ריחיים, טחינה" - עד 500 לפני הספירה היו "ריחיים פשוטות" או "ריחיים של אוכף" - עבודה קשה שבעלת הבית עשתה כל בוקר במשך כמה שעות. ב-500 לפני הספירה קרו שני דברים, אחד במזרח הים התיכון ואחד במערב הים התיכון. במזרח הומצאו ה"ריחיים האולינטיים" - יתד תקועה בקיר ומזיזים אותה מצד לצד. במערב בספרד הומצאו "ריחיים סיבוביים של יד". בארץ ישראל התקיימו שתי השיטות זו ליד זו. בכפרים הקטנים היה שימוש רק בשיטה המזרחית. בערים הייתה גם השיטה המערבית המתקדמת יותר.

נ.ב.

ויתרנו, בגלל השעה, על המשך לחורבת דנעילה - עוד אתר שחפר רפי פרנקל - עוד "בייבי" שלו. ולכל אנשי החוג שלנו שלא מכירים את רפי ואת פועלו, צריך גם להוסיף שרפי עסק הרבה בנושא המים, יותר נכון אמות המים העתיקות בגליל המערבי. אחרון חביב - בשנת 1986 במסגרת ספריית אדם ועמלו, הוציא מוזיאון ארץ ישראל בתל אביב את חוברת מספר 7 - "בית הבד הקדום" - שכתב רפי פרנקל.

טלפון של פנינה מקק"ל - 0507489912. טלפון לגן הארכיאולוגי יערני בכברי - 9950102, 9950118.